

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 20. maja 1863. ~

Gospodarske stvari.

Kako je z govejo kugo na dalje.

Tudi pretekli teden smo bili na Kranjskem z govejo kugo še dosti srečni; v nobenem novem kraju se ni prikazala; le sèm ter tje je v kaki vasi, kjer je izprva bila, zgrabila kako živinče, največ pa v Dolenji vasi senožeškega kantona, kjer je zbolelo na novo 3 krav in več ovac. Ker pa ste dotična komisija in pa županija prav marljive, se je nadjati, da se bo ustavila morivka.

Čeravno so na Štajarskem še tako srečni, da nimajo goveje kuge, se je vendar bojé po pravici; zato je c. kr. gosposka v Kozjem (Drachenburg) 16. dne t. m. po višem ukazu c. kr. štajarskega deželnega poglavarstva prepovedala vse živinske sejme v kozjijskem okraji.

Zraven te prave goveje kuge pa po več krajih kranjske dežele mori govejo živino zdaj tudi črm ali bolezen na vranici, v želodcu in čevah, ali metljaji (Anthrax); živina, zjutraj še zdrava, je včasih zvečer že mrtva; tresti se začne, težko diha — pa je po nji. To ni prava goveja kuga, ktera se v naše kraje le iz ptujega pritepa, ampak to je naša navadna poletinska bolezen, ki najbolj izvira od vročine na paši, iz soparnih hlevov, od pomanjkanja hladne vode itd. „Novice“ s „Pratiko“ vred so že večkrat govorile o tej nagli bolezni, ktera se lože odvrne s tem, da se živina na hladnem drži, večkrat s hladno in osoljeno vodo napaja, kakor da se ozdravi, kadar je živino že napadla. Kiselkasta pijača, kakor je, postavimo, voda zmešana s zeljnico, z jesihom, nezrelim sadjem, živini dobro tekne. Kužna pa je tudi ta bolezen, da jo živina naleze od živine, pa še celó človek se more zavdati s strupeno krvjo njeno ali z mesom itd.

Čudna je ta bolezen tudi zato, ker si rada le ne-ktare kraje izbira, drugim bližnjim pa prizanaša ali k večem kako živinče posamno zgrabi. Tudi to posebnost ima ta kuga, da raje živino v čedah napada kakor tako, ki je sama zase.

Iz poslednjega dopisa c. kr. deželne general-komande zagrebške do c. k. vlade kranjske 7. dne t. m. smo zvedili, da goveja kuga, ki je v začetku preteklega mesca v hrvaški vojaški granici se iznova huje prikazala, je prve dni tega mesca se zopet nekoliko pomirila. Goveja kuga in vrančna bolezen ste skor samo v mnogih okrajih ogulinskega, sluinskega, prvega in družega banalnega polka, in gotovo je, da po vsem, kar je c. k. general-komanda zvedila, je Karlovac s svojimi velikimi živinskimi sejmi gnjezdo, iz ktere se je goveja kuga po razprodanih govedih zatrosila po civilnem Hrvaškem in odtod v Reko

in Trst (pa tudi na Kranjsko). To spoznavši je (žalibog, pa že pozno!) kralj. namestništvo v Zagrebu prepovedalo sejme v Karlovcu, c. kr. deželna general-komanda pa tudi sejme v graničarskih krajih, ki so blizu karlovške in banalne meje. Tudi vse druge postave za obrambo kuge se ostro spolnujejo. — V turški Bosni v 9 nahijah (okrajih), ki so sosede Hrvaški, kuga še hudo razsaja, tako, da v nekterih krajih že goveje živine primanjkuje. Tudi se je v Bosni v več krajih kužna bolezen prikazala, ki je že več ovac in kóz zadavila.

Gospodarska skušnja.

(Špargeljne po novih skušnjah pridelovati). Najprva in najžlahneja zelenjava v naših vrtih spomladi je gotovo špargelj, po katerem mestjani tako radi segajo, in se tedaj lahko prodá, zlasti če je debel in mehák. Že v starodavnih časih so sladkoustneži po velikanskih špargeljnih segali, katerih je 100 okoli 30 funtov tehtalo. Ali taki špargeljni so še več kot bele vrane. Ljudje so zadovoljni, če so tudi drobnejši; pa še s temi je dosti opraviti po navadni šegi, kakor se špargeljni obdeljujejo. Dr. Rauch vrtnarjem po obilnih skušnjah v Bambergu na Parskem drugače svetuje. Po njegovih besedah ne spuščajo špargeljnov sajence, kakor se pri starih koreninah lahko vsak vrtnar sam prepriča, svojih korenin globoko v tla, ampak jih bolj po vršni zemlji kakor prste razprostirajo. Iz vsega tega se vidi, da, kdor špargeljne redí, nikakor ni na dobičku, če sajence pregloboko sadí. Ravno tako tudi triletnih sadik ne bo umen vrtnar sadil, ampak mlajše, zato, ker se mlade rastline vselej in pri vseh rastlinskih plemenih gotovo poprej in čvrsteje urastejo in močnejše ukorenijo kakor stare. In bolj ko so uraščene, bolj spešno rastejo in debeleje stebila redé, in ravno od tega izhaja viša ali nižja cena špargeljnova. Po dr. Ravhovich skušnjah naj se skoplje zemlja, kamor misliš špargeljne saditi, v jeseni za poldrugi čevelj globoko, in pognoji naj se prav jako s preprhnenim gnojem. Spomladi razdeli zemljo v gredé po tri čevlje široke, in skopaj v vsaki taki gredi v sredi po dobra 2 čevlja globoke jame; nasuj jih precej visoko s kompostom ali dobro rodovitno vrtno zemljo, in napravi jo po jamah tako, da bo nekoliko krtinam podobna, in na vrh tako imenovanih krtin pokladaš glavice špargeljnovih sajence, poravnaj jim koreninice ob krtini navzdol in zasuj jih z dobro in rodovitno zemljo. Po tem opravi je sajenje gotovo. Tako sajeni špargeljni se smejo še le v tretjem letu, in pa le njih najmočnejši in debelejši tje do 15. rožnika (junija) rezati; kdor hoče pa vedno debele špargeljne imeti, jim mora vsako leto dobro gnojiti; najboljši gnoj za špargeljne je tičjek (guano) in pa ko-

ščena moka, če se s hlevnim gnojem, golobjekom ali pa kurjekom vrstí. Da je tudi sol dober gnoj špargeljnu, je gotovo, ker špargelj je izprva rastlina bila, ki raste ob morskih bregovih.

Slovstvene stvari.

0 zadevah matice slovenske.

(Konec.)

Tem darovom — nadaljuje gosp. dr. Toman — so, kakor je bilo po „Novicah“ že oznanjeno, došli drugi znameniti darovi, in sicer: iz Konjic dve obligaciji, ena za 1000 gold., ena za 100 gold. od dveh rodoljubov, od gospod Antona barona Čojza obligacija za 500 gold., od gosp. Valentina Češko-ta 50 gold. in od gosp. Valentina Krišper-ja 50 gold. v gotovini, od gosp. Fid. Terpinca obligacija za 500 gld. s sledečim pismom od 9. sušca:

„Ljubi prijatel gosp. dr. Toman! V slavni spomin naših slavenskih apostelnov sv. Cirila in Metoda, prvih bojevavcov kršanskega slovenskega naroda, Vam na Vaš včerANJI iskreni in srčni ogovor v naši čitavnici za osnovo Matice na izdavanje dobrih slovenskih bukev v povzdigo in omiko našega častitljivega slovenskega jezika, podam tukaj eno 5odstotno metalično obligacijo za 500 goldinarjev. Želim, da bi mnogo vrlih sinov slovenskega naroda k temu lepemu namenu pripomoglo, in nadjam se, da bo tudi naša blaga kranjska hranilnica (šparkasa) iz bogate svoje zaloge krepko pomoč za ta lepi namen dodala; saj ne more po svojih štatutah lepše za našo slovensko deželo in njene prebivavce skrbeti, kakor da se med prve osnovavce toliko koristne „Matice“ šteje. Da bi se pa matica kmali močna na noge spravila, nasvetujem, naj bi prostovoljno udje vseh slovenskih čitavnic, kateri zmorejo in v katerih prsih slovensko srce bije, vsako leto Matici en goldinar prikladali. Blaga matica bi tako neumrjoča postala. Ostanimo, kakor smo, vrli slovanski avstrijski sinovi! Z Bogom!“

Tem darovom pridenem še jez obligacijo za 100 gold.

Tako stoji zdaj brez povabila nabrano premoženje za matico slovensko.

Dostavljam pa k temu še željo, naj bi rodoljubi blagovolili poslati z lastnoročnim podpisom zagotovljeni pripomoček, kakor hitro je mogoče g. dr. J. Bleiweis-u, ki shranuje vse dosihmal mu izročene darila.

Prevdarili smo v posebnem posvetu, kako da bi dokončno ustanovili našo drago matico, in sklenili smo si poskrbeti pravila (štatute) vseh drugih slovanskih matic, po katerih, gledé na mariborski načrt in na naše lastne okoliščine, se bojo osnovala pravila matice slovenske. Ta osnova se bode v pretres poslala še drugim rodoljubom, in to osnovo, podpisano od več naših veljavnih mož, imenitnih po rodu, posestvu, učenosti, stanu itd., bomo podali po ces. postavi od 26. novembra 1852 sl. vladi v potrjenje. Potem stopimo s potrjenimi pravili pred naš ljubi narod in druge slovanske dobrotnike in rodoljube, ter jih bomo vabili, da donesejo svoje pomočke za trdno ustanovitev Matice naše.

Vi, dragi rodoljubi in mile rodoljubnje, ne odlašajte tedaj darovati svojih doneskov blagemu početju; budite svoje brate in sestrice, da spoznajo korist Matice in da se udeležujejo nje naprave.

Pokažimo, da se zavedamo, da si hočemo in znamo sami sebi pomagati, da nam je mar za narodovo omiko in da smo voljni za njo darovati, kolikor je vsakemu mogoče. „Bog pa naj blagoslovi naše početje, da se širi prava kršanska omika in poviša slava našega premilega naroda!“

Dr. Lovro Toman.

Ozir po domačii.

Cerknica in njena okolica.

Popisal Andrej Likar.

(Dalje.)

Pičel četrtrlejš ure je še od tukaj do Cerknice in urnih korakov sva hitro v sredi trga pod starodavno lipo. Tukaj se vsediva, dragi moj tovarš, povedati Ti hočem, kar mi je znano.

Cerknica.

Cerknica je eden največih trgov na Kranjskem, šteje namreč 238 hiš in ima svoj lastni grb: cerkev v štirioglatem polji. Valvazor izpeljuje ime: Cerknica od: Cerkvica, in pravi, da se je v premenil v n. Ali je njegova izpeljava tudi prava, se ne bom veliko pričkal, vendar mislim, da kakor se pravi vasi pri češnjah Češnjica, pri lipah Lipnica, enako so rekli vasi pri cerkvi Cerknica, izpustivši končnico ev kakor so jo izpustili pri Cerkno, Cerklje itd., ktere imena so menda tudi izpeljane iz besede: cerkev. Pravljica pripoveduje, da je stal trg v starodavnih časih bolj tje proti Martnjaku, v Uševku, in tukaj je bila samo cerkev. Ker so bili pa sovražniki (kteri?) razdžali tisti trg, so se bili oni prebivavci potem naselili tukaj ob cerkvi. Pa naj bo, kakor že, gotovo je, da je Cerknica eden najstarejših krajev na Kranjskem. Še lipa, pod katero se senčiva, je stara nad 200 let, ker kamniti oklep okoli nje je bil naredil g. A. O. leta 1648.

Zgodovinski sledi, Cerknico zadevajoči, so pa še veliko starejši. Cerkniški duhovni pastirji se nahajajo večkrat v pismih oglejskih patrijarhov, postavim: Leta 1261 fajmošter Lupold, 1296 Rudolfin, 1328 Tadej. Leta 1335 je prenočeval v Cerknici sv. Bertrand, patrijarh, leta 1360 je pa patrijarh Ludovik I. cerkniško faro izročil bistriškim samotarcom. Tudi poznejše čase je imela Cerknica slavne duhovne. Leta 1631 je bil tukaj fajmošter Nikolaj Mrav, ki je bil hkrati tudi prošt novomeški in poznej škanderski škof na Dalmatinskem. Gregorja Črviča smo že omenili poprej.

Ohladivši se zdaj, dragi moj, v senci košate lipe, pojdiva kakor dobra kristjana najpopred v farno cerkev počastit nebeško Kraljico in njenega Sina. — Ako se ogledujem v tem veličastnem hramu Božjem, kogar gotiški obok nosijo štirje tanki in visoki stebri, zdi se mi, kakor bi stal med nekdanjimi Nemci, ki so v sv. logih svojim bogovom darovali. Misli si gost jelov ali smrekov gojzd enako velicij dreves, ki se, čisto gole, visoko dvigujejo. Na visokem narejajo njih križem zaraščene veje gosto streho, ki se zapletajo veja v vejo. Misli si to, in imaš podobo cerkniške cerkve. Štirje tanki in visoki stebri stojé tukaj kakor štiri vitke jele in nosijo špičaste oboke. Mislil bi si človek, da lahki oboki so od zgorej pripeti, pa vse je narejeno tako trdno, kakor bi bilo za večne čase. Oboki imajo svoje vèn moleče rëbra ali debele žile, ki se križajo kot v rešetko, zapletaje se druga v drugo. Res, prekrasno, veličansko delo gotiške stavbe! Pa, Bogu bodi milo, nevedna roka je kazila in kazí še zdaj izvrstno delo pobožnih prednikov. Prizidane ste dve kapeli brez okusa in enakomerja; gotiške okna so nameštene s štirivoglatimi večimi in manjšimi, poljubno višimi in nižjimi; gotiške velike vrata so se umaknile drugim, in zvonik, krit v novejši dôbi, toži stavbno nevednost svojih skrbnikov. Pač treba bi bilo, da bi se pri umetnih stavbah, zlasti cerkvenih, ohranila, ali pa ponovila prejšnja izvirnost. Cerkveni predniki! poderite nepristojne kapeli, odprite spet gotiške okna in vrata, vozite počasi na staro, in postavili si bote „monumentum aere perenius“ — spo-